

Vergaderjaar 1996–1997

17 141

Invoeringswet Boek 4 en Titel 3 van Boek 7 van het nieuwe Burgerlijk Wetboek, eerste gedeelte (wijziging van Boek 4)

D

ADVIES RAAD VAN STATE EN NADER RAPPORT¹

Hieronder zijn opgenomen het advies van de Raad van State d.d. 27 maart 1997 en het nader rapport d.d. 24 april 1997, aangeboden aan de Koningin door de minister van Justitie. Het advies van de Raad van State is cursief afgedrukt.

Bij Kabinetsmissive van 10 januari 1997, no. 96.006561, heeft Uwe Majesteit, op voordracht van de Minister van Justitie, bij de Raad van State ter overweging aanhangig gemaakt de vijfde nota van wijziging van de Invoeringswet Boek 4 en Titel 3 van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek, eerste gedeelte (wijziging van Boek 4) (17 141), met toelichting.

Blijkens mededeling van de Directeur van Uw Kabinet van 10 januari 1997, no. 96.006561, machtigde Uwe Majesteit de Raad van State zijn advies inzake de bovenvermelde nota van wijziging rechtstreeks aan mij te doen toekomen. Dit advies, gedateerd 27 maart 1997, no. W03.96.0614, bied ik U hierbij aan.

1. Deze vijfde nota van wijziging van de Invoeringswet Boek 4 en Titel 3 van Boek 7 van het Burgerlijk Wetboek bevat een stelsel voor het erfrecht bij versterf dat kort samengevat neerkomt op een ouderlijke boedelverdeling van rechtswege, aangevuld met een voorziening voor de kinderen in de vorm van wilsrechten met betrekking tot de goederen van de nalatenschap. In bepaalde gevallen dient in geval van uitoefening van het wilsrecht ten behoeve van de langstlevende (stief)ouder een vruchtgebruik op die goederen te worden gevestigd, tenzij de (stief)ouder daarop geen prijs stelt. De Raad van State constateert dat het voorgestelde stelsel bijzonder gecompliceerd is en mogelijk in de praktijk de nodige vragen zal oproepen. De toelichting op de onderscheidene artikelen en met name die betreffende de verschillende gevallen waarin wilsrechten kunnen worden uitgeoefend is summier. De Raad adviseert de toelichting uit te breiden en te verduidelijken.

1. De door de Raad ervaren gecompliceerdheid van het voorgestelde stelsel van wilsrechten is aanleiding geweest om, zoals ook door de Raad geadviseerd, de toelichting op diverse punten uit te breiden en te verduidelijken.

2. De hierna onder 3 tot en met 8 te maken opmerkingen hebben betrekking op in afdeling 1 genoemde artikelen, de opmerkingen onder 9 en volgende op artikelen genoemd in afdeling 2.

¹ De tekst van de nota van wijziging zoals voorgelegd aan de Raad van State is ter inzage gelegd bij de afdeling Parlementaire Documentatie.

3. In artikel 1 lid 2, wordt bepaald dat de echtgenoot voor het geheel van de schulden van de nalatenschap aansprakelijk is en dat hij deze schulden voor zijn rekening dient te voldoen. Onder schulden zijn tevens begrepen de ten laste van de gezamenlijke erfgenamen komende uitgaven ter voldoening aan testamentaire lasten.

In de toelichting op lid 2 wordt opgemerkt dat onder de schulden ook zijn begrepen de schulden uit belastingen die terzake van het openvallen van de nalatenschap worden geheven. Dit houdt – aldus de toelichting – onder meer in dat de echtgenoot een door een kind verschuldigd successierecht of recht van overgang zal voldoen, waarna met deze betaalde belasting bij het bepalen van de hoogte van de vordering van de kinderen wordt rekening gehouden.

Het vorenstaande betekent in feite dat de echtgenoot de door de kinderen verschuldigde bedragen voorschiet. De Raad adviseert in de wettekst te bepalen welke door de echtgenoot of stiefouder voorgeschoten bedragen van de vordering van de kinderen mogen worden afgetrokken. Wat de betaalde successierechten betreft is de Raad van oordeel dat in de toelichting zou moeten worden uiteengezet dat voor de vaststelling van de verschuldigde successierechten elk erfdeel individueel moet worden bekeken met inachtneming van op de bij dat erfdeel behorende vrijstellingen en tarieven.

3. Omwille van de duidelijkheid zijn in afdeling 1 regels over de schulden van de nalatenschap – afgezien van de verplichting van de echtgenoot tot voldoening van die schulden voor zijn rekening – samengebracht in een nieuw artikel 2, waarin ook inhoudelijk enige wijziging is aangebracht. In de toelichting op artikel 1 lid 3 is nader uiteengezet op welke wijze voor de bepaling van de geldvordering van een kind rekening gehouden dient te worden met de belastingen die terzake van het openvallen van de nalatenschap worden geheven. Van aanvulling van de wettekst op dit punt heb ik gemeend te kunnen afzien, nu het begrip «de waarde van ieders erfdeel» in artikel 1 lid 3 voldoende duidelijk is.

4. In artikel 1 lid 5, wordt bepaald dat de in lid 3 bedoelde geldsom wordt vermeerderd met een bepaald percentage, tenzij de erflater dan wel de echtgenoot en het kind tezamen anders hebben bepaald. Het is de Raad niet duidelijk waarom deze «tenzij-bepaling» in Titel 2A, die handelt over het erfrecht bij versterf, is opgenomen. Het staat de erflater, de legitieme portie daargelaten, immers vrij bij testament ten voordele of ten nadele van het kind af te wijken van het erfrecht bij versterf. Hetzelfde geldt voor de overeenkomst tussen de langstlevende ouder en het kind. Het erfrecht bij versterf beperkt in zijn algemeenheid niet de contractvrijheid die ook op de in de voorgaande zin genoemde overeenkomst van toepassing is. De Raad adviseert de «tenzij-bepaling» te laten vervallen.

4. Hoewel inderdaad de bepalingen van afdeling 1 niet beogen af te doen aan de testeervrijheid of contractsvrijheid, heb ik het om redenen van inzichtelijkheid toch raadzaam geacht de «tenzij-bepaling» te handhaven.

5. In artikel 2 lid 1, wordt bepaald dat de geldvordering bedoeld in artikel 1 lid 3, in een drietal gevallen kan worden verhoogd of verlaagd. Bedoelde geldvordering ontstaat echter blijkens artikel 1, lid 3, van rechtswege. Bovendien is in het wetsvoorstel niet voorzien in de vaststelling van de hoogte van de geldvordering. Naar het oordeel van de Raad kan een bepaling op grond waarvan een belanghebbende zich tot de rechter kan wenden met het verzoek de hoogte van de reeds van rechtswege ontstane vordering vast te stellen niet gemist worden. Artikel 2 lid 1, kan daarentegen vervallen. De Raad adviseert het wetsvoorstel in deze zin aan te passen.

5. Met de opmerkingen van de Raad is in die zin rekening gehouden dat in artikel 3 lid 1 van afdeling 1 is voorzien in een rechtsingang bij geschillen over vaststelling van de geldvordering. Uit artikel 3 lid 2 – voorheen in iets andere redactie artikel 2 lid 1 – vloeit thans voort dat de wijziging niet de geldvordering betreft, die inderdaad van rechtswege ontstaat, doch de vaststelling daarvan tussen partijen. Een dergelijke bepaling kan naar mijn oordeel ook bij nadere overweging niet worden gemist. Ten opzichte van de oorspronkelijke tekst is in artikel 3 lid 2 onder a nauwer aangesloten bij lid 1 van artikel 196 van Boek 3.

6. In artikel 4 lid 1, wordt gesproken van «de in artikel 1 lid 3 bedoelde verbintenis», terwijl in dat derde lid het woord «geldvordering» wordt gebruikt. In overeenstemming met aanwijzing 58, eerste lid, van de Aanwijzingen voor de regelgeving dient naar het oordeel van de Raad de terminologie van artikel 4 lid 1, te worden aangepast aan die van artikel 1.

Eenzelfde opmerking geldt voor artikel 4 lid 2. Daar wordt met betrekking tot een kind gesproken van «een bevoegdheid als in artikel 6 of 8 bedoeld», terwijl zowel artikel 6 als artikel 8 spreken van een verplichting van de ouder of de stiefouder aan het kind op diens verzoek de goederen over te dragen. Ook hier adviseert de Raad de terminologie te gebruiken van het artikel waarnaar wordt verwezen.

6. De eerste aanbeveling is opgevolgd. Voor wat de tweede aanbeveling betreft, zij opgemerkt dat met «een bevoegdheid als in artikel 6 of 8 (thans 7 of 9) bedoeld» wordt bedoeld op de bevoegdheid van een kind tot het doen van een verzoek tot overdracht van goederen als in de genoemde bepalingen omschreven. Van wijziging van de tekst kan derhalve worden afgezien.

7. Artikel 7 bepaalt dat, indien een kind overeenkomstig artikel 1 een geldvordering op zijn langstlevende ouder heeft verkregen terzake van de nalatenschap van zijn eerstoverleden ouder en de langstlevende ouder bij diens overlijden gehuwd was, de stiefouder verplicht is aan het kind op diens verzoek goederen over te dragen. Naar het oordeel van de Raad is niet geheel duidelijk om welke geldvordering het gaat. Het kind heeft immers ingevolge artikel 1 niet alleen een geldvordering terzake van de nalatenschap van zijn eerstoverleden ouder doch ook terzake van het overlijden van zijn langstlevende ouder. In de wettekst zou duidelijker tot uitdrukking moeten worden gebracht dat de verplichting tot overdracht van goederen alleen betrekking heeft op de waarde van de aan het kind ingevolge artikel 1 lid 3 verschuldigde geldsom terzake van de eerstopengevallen nalatenschap.

7. De redactie van de artikelen 7, 8, 9 en 10 (voorheen 6, 7, 8 en 9) is verduidelijkt. Van de gelegenheid is gebruik gemaakt om in artikel 7 en 9 te bepalen dat bij overdracht van goederen het vruchtgebruik wordt «voorbehouden» in plaats van «gevestigd». Zie daarvoor ook artikel 81 lid 1 van Boek 3.

8. Ingevolge artikel 11 lid 3, is het kind dat van zijn wilsrecht gebruik wil maken verplicht de andere kinderen, die eveneens een wilsrecht kunnen uitoefenen, op een zodanig tijdstip in kennis te stellen van zijn voornemen daartoe dat zij tijdig kunnen beslissen zelf een verzoek te doen. Het is de Raad niet duidelijk wat onder «tijdig» dient te worden verstaan. In de wettekst noch in de toelichting wordt aangegeven dat het wilsrecht komt te vervallen indien niet binnen een bepaalde termijn van dat recht gebruik is gemaakt. Alleen in het geval van artikel 12 – wanneer het gaat om een minderjarige of een meerderjarige die niet het vrije beheer over zijn vermogen heeft – geldt voor de wettelijke vertegenwoordiger of de bewindvoerder een termijn van drie maanden. De Raad adviseert de uitoefening van het wilsrecht in alle gevallen aan een bepaalde termijn te binden dan wel in de toelichting het verschil in termijn nader toe te lichten.

8. In de toelichting bij artikel 11 (voorheen 10) is aandacht geschonken aan de door de Raad gesignaleerde onduidelijkheid ten aanzien van het begrip «tijdig». Dat een wilsrecht bij niet-uitoefening in stand blijft, is niet onredelijk omdat de langstlevende echtgenoot of stiefouder door termijnstelling zekerheid omtrent de uitoefening kan verkrijgen. In die gevallen waar het een wilsonbekwame betreft en met goedkeuring van de kantonrechter van uitoefening van een wilsrecht wordt afgezien, vervalt het wilsrecht wel. Dat is redelijk omdat termijnstelling in die gevallen weinig voor de hand ligt.

9. In artikel 2 lid 1, van afdeling 2 wordt gesproken van de woning, die ten tijde van het overlijden door de erflater en zijn echtgenoot tezamen of door de echtgenoot alleen bewoond werd. Het wil de Raad voorkomen dat met het alleen bewonen bijvoorbeeld gedacht is aan de situatie dat de erflater ten tijde van zijn overlijden in een verpleeghuis verbleef en de echtgenoot nog in de

woning. Het college beveelt aan in de toelichting meer duidelijkheid te verschaffen.

9. Het door de Raad gegeven voorbeeld betreffende het begrip «alleen bewonen» is in de toelichting overgenomen.

10. Artikel 4 lid 2, van afdeling 2 bepaalt dat de rechtsvordering ingevolge de artikelen 1 tot en met 3 verjaart door verloop van zes maanden na het openvallen van de nalatenschap. De Raad is van mening dat daarmee niet te rijmen is dat ingevolge lid 3 het recht van de echtgenoot op vestiging van het vruchtgebruik vervalt, indien hij niet binnen een redelijke, hem door een belanghebbende gestelde termijn en – voor de toepassing van artikel 3 – uiterlijk een jaar na het overlijden van de erflater, heeft verklaard op de vestiging van het vruchtgebruik aanspraak te maken. Naar het oordeel van de Raad dienen lid 2 en lid 3 beter op elkaar te worden afgestemd.

10. De door de Raad gesignaleerde tegenstrijdigheid in artikel 4 van afdeling 2 is opgeheven. Van de gelegenheid is gebruik gemaakt om de redactie van deze bepaling te verduidelijken, mede door de leden 2 en 3 om te draaien. Tevens is de verwijzing naar artikel 4.2A.2.1 als overbodig geschrapt.

11. Ingevolge het voorgestelde artikel 9 eerste lid, van afdeling 2 kan de rechtbank met inachtneming van de aldaar beschreven specifieke belangenafweging de rechthebbende verplichten tot overdracht aan het kind of diens echtgenoot van de tot de nalatenschap of ontbonden huwelijksgemeenschap behorende goederen die dienstbaar waren aan een door de erflater tot zijn overlijden uitgeoefend beroep of bedrijf bij voortzetting daarvan. Het artikellid verwijst daarbij naar artikel 4.5.4.8a, waarin de bevoegdheid tot overname van die goederen door de erfgenaam ruimer is omschreven, nu aldaar niet het vereiste wordt gesteld dat de erflater tot aan het tijdstip van zijn overlijden het beroep of bedrijf uitoefende. De Raad gaat ervan uit dat de ratio van de regeling is overgangsproblemen in de bedrijfsvoering te voorkomen en derhalve op de continuïteit van het bedrijf is gericht. Deze ratio brengt met zich dat de regeling eveneens zou moeten gelden in het geval dat het door de erflater gevoerde bedrijf in feite reeds werd voortgezet op een tijdstip, gelegen vóór het tijdstip van overlijden. Met het oog op een dergelijke situatie zou naar de mening van de Raad de zinsnede «tot aan zijn overlijden» geschrapt dienen te worden. Het feit dat tussenkomst van en toetsing door de rechter gekoppeld is aan de plicht tot overdracht en de rechter bovendien bij beschikking nadere regelen kan stellen, biedt aan de betrokkenen de nodige bescherming.

Het voorgestelde artikel 9, tweede lid, dat dezelfde strekking heeft als het eerste lid, is naar de mening van de Raad eveneens strikter geformuleerd dan noodzakelijk en in de praktijk wenselijk is, nu aan een verplichte overdracht zowel de voorwaarde wordt gesteld dat de erflater ten tijde van het overlijden (mede)bestuurder van de N.V. of B.V. was als tezamen met zijn medebestuurders de meerderheid der aandelen hield. Het enkele houderschap van de meerderheid der aandelen met zijn medebestuurders is slechts één van de meerdere situaties waarbij de erflater door zijn aandelenbezit direct of indirect mogelijkerwijs tezamen met anderen de feitelijke zeggenschap in een onderneming heeft. De Raad adviseert tot ruimere formulering van het desbetreffende criterium.

11. Met de opmerkingen betreffende artikel 9 lid 1 van afdeling 2 kan worden ingestemd en aan de suggestie tot wijziging is gevolg gegeven. Voor het criterium van artikel 9 lid 2 beveelt de Raad een ruimere formulering aan. Inderdaad kunnen er ook andere situaties zijn waarin de erflater door zijn aandelenbezit direct of indirect mogelijkerwijs tezamen met anderen de feitelijke zeggenschap in een onderneming heeft. Deze situaties laten zich echter bezwaarlijk in één bevredigend criterium samenvatten. Van de gelegenheid is gebruik gemaakt om de werking van artikel 9 uit te breiden tot stiefkinderen.

12. Voor enkele redactionele kanttekeningen verwijst het college naar de bij het advies behorende bijlage.

12. Met de redactionele kanttekeningen is rekening gehouden. Naar aanleiding van de tweede kanttekening is er uit oogpunt van duidelijkheid voor gekozen een nieuw artikel 1 lid 5 toe te voegen.

13. Na de adviesaanvraag aan de Raad van State zijn – behalve redactionele wijzigingen van ondergeschikte betekenis – nog enige nadere wijzigingen in de nota van wijziging wenselijk gebleken. Van de gelegenheid is gebruik gemaakt om deze wijzigingen, die niet de kern raken van de regeling zoals deze aan de Raad van State voor advies is voorgelegd, in de nota van wijzigingen aan te brengen. Het spreekt vanzelf dat daarbij ook de toelichting is aangepast en waar nodig uitgebreid.

- a. De opschriften van titel 2A en de beide afdelingen daarvan zijn verbeterd.
- b. In artikel 3 (voorheen 2) van afdeling 1 is, evenals in de artikelen 3 lid 6, 5 en 8 lid 6 van afdeling 2, gekozen voor bevoegdheid van de kantonrechter.
- c. Artikel 11 lid 3 van afdeling 1 is een nieuwe bepaling; lid 4 (voorheen 10 lid 3) is redactioneel verbeterd.
- d. In artikel 12 (voorheen 11) lid 1 van afdeling 1 is na de eerste zin een nieuwe zin toegevoegd. In lid 4 is de redactie verbeterd.
- e. In artikel 13 (voorheen 12) is lid 3 uitgebreid.
- f. In artikel 14 (voorheen 13) van afdeling 1 is de eerste zin verduidelijkt, de tweede zin uitgebreid en een derde zin toegevoegd.
- g. In artikel 6 van afdeling 2 zijn de leden 1 en 2 samengevoegd, met vernummering van de leden 3 en 4 tot 2 onderscheidenlijk 3.
- h. In artikel 8 van afdeling 2 zijn de leden 1 en 3 samengevoegd onder schrapping van de laatste zin van laatstgenoemd lid en vernummering van de leden 4, 5 en 6 tot 3, 4 en 5. De redactie van de leden 1, 2 en 3 is verduidelijkt.
- i. In onderdeel B is naar aanleiding van het eindverslag (kamerstukken II 1994/95, 17 141, nr. 17) onder 3 artikel 4.3.3.8 lid 3 uitgebreid en is onder 18 aan artikel 4.5.1.3 na lid 2 een nieuw lid toegevoegd. Onder 19 is de wijziging van artikel 4.5.1.5a lid 1 onderdeel b redactioneel verbeterd en is een nieuw onderdeel c toegevoegd.

De Raad van State geeft in overweging de vijfde nota van wijziging aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal te zenden, nadat met het vorenstaande rekening zal zijn gehouden.

*De Vice-President van de Raad van State,
W. Scholten*

Ik moge U verzoeken in te stemmen met toezending van de nota van wijziging en de toelichting aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal.

De Minister van Justitie,
W. Sorgdrager

Bijlage bij het advies van de Raad van State van 27 maart 1997, no.W03.96 0614, met redactionele kanttekeningen die de Raad in overweging geeft.

Nota van wijziging.

- In afdeling 1, artikel 10 lid 3, «Bij de vestiging of daarna» vervangen door: Bij de vestiging van het vruchtgebruik of daarna.
- In afdeling 2, artikel 1 lid 1, «niet van tafel en bed gescheiden» schrappen.
- In afdeling 2, artikel 6 lid 1, «in deze kosten» vervangen door: in de kosten daarvan.

Toelichtende nota.

- Onder Algemeen, bij de verwijzing naar de genoemde notitie en het verslag van 15 mei 1996 van een algemeen overleg, aanwijzing 219, eerste en tweede lid, van de Aanwijzingen voor de regelgeving in acht nemen.
- Onder Hoofdpijnen van de nota van wijziging, a. Wettelijke verdeling, eerste alinea, zesde volzin, «of een gerede kans loopt er niet meer te zijn» vervangen door: het kind een gerede kans loopt dat de goederen er niet meer zijn.
- In de toelichting op afdeling 1, artikel 6, tweede alinea, laatste volzin «kan worden gevestigd» vervangen door: moet worden gevestigd.